

Nr 311.

Av herr **Reuterskiöld**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa bestämmelser om krigsdomstolar och rättegången därstädes.

Under åberopande av bilagda undersökning av docenten, juris doktor H. Sundberg, får jag hemställa, att, därest riksdagen finner sig böra i någon form bifalla Kungl. Maj:ts proposition nr 223, riksdagen måtte

lämna detta sitt bifall allenast under förutsättning och villkor, att vad i grundlag stadgas angående krigsrättsmål först ändras eller uteslutes.

Stockholm den 5 april 1933.

C. A. Reuterskiöld.

KRIGSDOMSTOL OCH GRUNDLAG.

Av docenten Halvar G. F. Sundberg, Stockholm.

Regeringsformen § 20 hade ursprungligen följande lydelse:

»Uti fredstider skola de mål, som från krigsdomstolarne dragas under Konungens prövning, uti högsta domstolen företagas och avgöras. Tvenne militäre ledamöter av statsrådet, vilka Konungen här till utser och förordnar, böra sådana mål i högsta domstolen övervara och däröver rösta, dock må domarens antal icke överstiga åtta.

Under krig förhålles härmed efter krigsartiklarna.»

Vid 1815 års riksdag undergick stadgandet den ändring, att orden »tvenne militära ledamöter av statsrådet, vilka Konungen här till utser och förordnar, böra sådana mål . . .» utbyttes mot »tvenne militärpersoner av högre grad, dem Konungen här till utser och förordnar, böra med domare jäv och ansvar, och utan särskilt arvode, sådana mål . . .». Anledningen till denna ändring var tvåfaldig: dels den praktiska, att uppehåll kunde orsakas i högsta domstolens göromål i händelse av de militära statsrådets förfall, dels en teoretisk, »med hänseende till de uti statsrådet förekommande egentliga regeringsärendenas skiljaktighet från sådana, vilka höra till domarmaktens befattning».¹

De krigsartiklar, som vid grundlagens tillkomst gällde, hade utfärdats den 31 mars 1798. Artiklarna innehöllo vissa bestämmelser rörande behandlingen av krigsrättsmålen i högsta instans under krigstid. Bestämmelserna voro emellertid ofullständiga och otydliga, varför Kungl. Maj:t redan vid det nya statskicketets första riksdag, efter högsta domstolens och statsrådets hörande, under återopande av regeringsformen § 87 i proposition till ständerna hänsköt den förklaring av krigsartiklarna, att alla de militära förbrytelser, som under krig förövades och från krigsdomstolarne drogos under Konungens prövning, skulle av Kungl. Maj:t eller dess högste befälhavare, enligt den instruktion, Konungen därom meddelade, provas och avgöras, utan tillämpning av vad för krigsrättsmålen handläggning i fredstid jämlikt regeringsformen funnes stadgat. Propositionen blev av ständerna bifallen.²

I enlighet härmed föreskrevs sedermera i kungl. cirkulär den 26 november 1812, § 13 mom. 1, att, då armén vore sammandragen, ärendena från de krigsdomstolar, som enligt detta cirkulär skulle inrättas vid varje division och äga lika anseende med överdomstol, skulle genom hemställning i de fall, då krigsöverdomstol enligt krigsartiklarna sådant borde iakttaga, eller genom besvär eller nådeansökning dragas under Konungens eller högste befälhavarens prövning. Beträffande flottan stadgades genom annat kungl. cirkulär av samma dag, § 13, att med rättegångsordningen om skeppsbord skulle förhållas på sätt i krigsartiklarna vore stadgat, så framt ej Kungl. Maj:t därom vid särskilda tillfällen annorlunda förordnade. Under 1813 och 1814 års krig uppdrogs ock, liksom tidigare skett, Konungens doms- och benådningsrätt i krigsrättsmål åt vederbörande högste befälhavare.³

¹ Naumanns grundlagsedition, sid. 333.

² Ad. prot. aug. 709, 1232, sept. 798. — Anledningen till att ständernas beslut på angivet sätt av Kungl. Maj:t begärdes, och detta under återopande av RF § 87, är oklar, då krigsartiklarna tillhörde Kungl. Maj:ts lagstiftningsområde, såsom även framgår därav, att de såväl senare ändrades som ock slutligen upphävdes utan riksdagens medverkan. Se nedan.

³ Kungl. prop. 134/1914 B.

Genom 1868 års krigslagar upphävdes 1798 års krigsartiklar och 1812 års cirkulär. Vilka regler, som därefter skulle gälla angående handläggningen av krigsrättsmålen i krigstid, var föremål för olika meningar. I samband med en år 1901 av riksdagen gjord framställning om revision av krigslagstiftningen, hemställde sedermera riksdagen, att det skulle tagas under omprövning, bland annat, huruvida icke bestämmelser borde meddelas angående behandlingen av militära mål i högsta instans under krigstid; då grundlagen icke innehölle något annat stadgande rörande ifrågavarande måls behandling i krigstid än det, som meddelades i 20 § regeringsformen, eller att under krig härmed förhöles efter krigsartiklarna, syntes, framhöll riksdagen, numera härutinnan i lagstiftningen förefinnas en lucka, som borde utfyllas, eller i varje fall en otydlighet, som borde avhjälpas.¹

Sedan frågan behandlats av den år 1901 för revision av krigslagstiftningen tillsatta kommittén, hemställde Kungl. Maj:t vid 1914 års senare riksdag — »för att undanröja denna oklarhet samt otvetydigt fastslå, att för behandlingen av krigsrättsmål i högsta instans enahanda regler skola gälla under krigstid som i fred» — att i § 20 dels andra stycket, dels ock orden »uti fredstider» skulle utgå, i samband varmed i texten måste av språkhänsyn vidtagas en jämkning av lagrummets första mening. Kungl. Maj:ts förslag blev av riksdagen bifallet, varefter § 20 år 1915 erhöll sin nuvarande, med nämnda förslag överensstämmande lydelse.²

»De mål, som från krigsdomstolarna dragas under Konungens prövning, skola uti högsta domstolen företagas och avgöras. Tvenne militärpersoner av högre grad, dem Konungen härtill utser och förordnar, böra med domare jäv och ansvar, och utan särskilt arvode, sådana mål i högsta domstolen övervara och däröver rösta, dock må domarnas antal icke överstiga åtta.»

Vid 1920 års riksdag väcktes i andra kammaren av herr Björck motion om borttagande av bestämmelsen, att två militärpersoner skola deltaga i högsta domstolens handläggning av krigsrättsmål. I anledning av andra inom riksdagen väckta motioner hade samma års riksdag, på lagutskottets hemställan, avlåtit skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t ville, efter verkställd utredning, huruvida krigsdomstolarna i fredstid kunde avskaffas, för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Under erinran om detta riksdagens beslut tillstyrkte konstitutionsutskottet den björckska motionen och anförde därvid:

»Då riksdagen alltså principiellt uttalat sig för de särskilda krigsdomstolarnas avskaffande och bestämmelsen om militärpersoners deltagande i krigsrättsmålen handläggning i högsta instans tydligen förlorar sitt berättigande, därest krigsrätterna i fredstid avskaffas, bör, enligt utskottets mening, ifrågavarande stadgande i § 20 regeringsformen borttagas, därest icke vägande skäl kunna förebibras för att med denna frågas lösning skall anstå, till dess utredningen angående krigsdomstolarnas avskaffande i övrigt slutförts.

Några dylika skäl torde emellertid, enligt utskottets uppfattning, icke kunna anföras. Ett borttagande av krigsdomstolarna bör som naturlig konsekvens medföra en ändring i § 20 regeringsformen i angiven riktning, men en dylik ändring synes även kunna ske oberoende av frågan om krigsdomstolarnas bibehållande i övrigt. Då ett krigsrättsmål i två instanser handlagts under medverkan av militärpersoner, synes icke något behov förefinnas för anlitande av den militära sakkunskapen även i den tredje och högsta instansen. I det utredda skicket, i vilket ett krigsrättsmål kommer under högsta domstolens prövning, synes det uppenbart, att ett dylikt mål bör av denna

¹ Rdns skr. 121/1901. Se även nedan sid. 6 f.

² Kungl. prop. 134, KU utl. 29/1914 B, Rdns skr. 21/1915.

domstol kunna behandlas i samma former som övriga inom denna domstols verksamhetsområde hörande frågor.»¹

Utskottets hemställan blev i båda kamrarna avslagen, efter vad det vill synas huvudsakligen av det skäl, att det ansågs oriktigt att vidtaga en grundlagsändring för att möta en eventuell framtida reform, om vars innehåll man ännu icke någonting visste.²

Den i anledning av 1920 års riksdagsskrivelse tillsatta krigslagsstiftningskommittén framlade år 1922³ ett förslag, enligt vilket under fredstid allmän domstol skulle rannsaka och döma i militära brottmål; i krigstid skulle däremot de särskilda krigsdomstolarna bibehållas. I anslutning till den reform, som sålunda föreslogs, framlade kommittén förslag till sådan ändrad lydelse av § 20, att »krigsdomstolarna» utbyttes mot »krigsöverdomstol»: »De mål, som från krigsöverdomstol dragas under Konungens prövning, skola uti högsta domstolen företagas och avgöras». Anledningen till denna ändring torde hava varit, att, då enligt reformen begreppet »krigsöverdomstol» — krigshovrätten och överkrigsrätter — allenast var hänförligt till förhållandena i krigstid, härigenom tydligt utmärktes, att stadgandet icke vidare avsåg fredstider.

De övriga stadganden i grundlagarna, som omnämna krigsdomstolarna, utgöras i första hand av dels regeringsformen § 96, enligt vilken militieombudsmannen skall hava tillsyn över lagars och författningars efterlevnad, »i vad de skola tillämpas vid krigsdomstolarna samt av ämbets- och tjänstemän med avlöning från de till försvarsväsendet anslagna medel», dels regeringsformen § 101, enligt vilken militieombudsmannen är pliktig att ställa högsta domstolens ledamöter under tilltal vid krigsrätten, därest de på sådant sätt, som i stadgandet närmare angives, dömt orätt i mål, som »från krigsdomstol kommit under högsta domstolens prövning». Därutöver är emellertid att erinra om tryckfrihetsförordningen, vilken jämväl omnämner krigsdomstolarna. § 4 mom. 14 denna grundlag stadgar straff för visst spridande av indragen skrift, och § 5 mom. 10 föreskriver därefter: »Åtal jämlikt 4 § 14 mom. mot någon, som lyder under strafflagen för krigsmakten, skall tillhöra krigsdomstols upptagande; och tillämpas i ty fall vad om rättegången vid sådan domstol är eller varder stadgat ...».

Det spörsmål, som härefter bör i första rummet upptagas till behandling, är, om § 20 skall anses innehålla bestämmelser, avseende krigsdomstolarnas sammansättning och sålunda jämväl deras existens, d. v. s. bestämmelser av konstitutiv natur, eller om stadgandet är till sin karaktär deklarativt eller med andra ord blott återspeglar vissa vid grundlagens tillkomst förefintliga förhållanden, vilka existera oberoende av grundlagen och därför också kunna förändras utan grundlagsändring.

Av den förra — konstitutiva — naturen äro uppenbarligen sådana grundlagsbestämmelser, som regeringsformens föreskrifter i § 4 om statsrådet, i § 5 om statsdepartementen, i § 6 om statsministerämbetet, i § 17 om högsta domstolen och regeringsrätten, i § 21 om lagrådet, i § 24 om nedre justitierevisionen, i § 27 om justitiekansleren, i § 66 om riksgäldskontoret, i § 72 om riksbanken, i § 96 om justitie- och militieombudsmannen och i § 108 om tryckfrihetskommittén. Det lär vara uppenbart, att nu omförmälda institutioner icke grundlagsenligt kunna avskaffas, utan att samtidigt ifrågavarande stadganden undergå härav betingad ändring. Av deklarativ natur åter äro

¹ KU utl. 48/1920.

² FK 52, sid. 18, AK 63, sid. 5.

³ Statens offentliga utredningar 1922.

exempelvis bestämmelserna i § 28 om universiteten, i § 35 om där omförmälda befattningar och i § 106 om »för tillfället förordnad föredragande». I dessa fall böra de i grundlagen omförmälda institutionerna och befattningarna kunna avskaffas utan att därför ändring av regeringsformen är erforderlig. Visserligen måste det anses med god ordning bäst överensstämmande, att regeringsformens bestämmelser ansluta till den vid varje tillfälle bestående organisationen. Nödvändigt kan dock detta icke anses vara. Ändras icke grundlagen, blir förhållandet nämligen likartat med det, som uppkom, då vid landsfiskalsorganisationens tillkomst hänvisningarna i åtskilliga lagar till kronofogde och länsman icke undergingo någon ändring, eller då 1925 års polislagen i § 13 alltfört återopar bestämmelserna i förordningen den 21 mars 1862 om kommunalstyrelse på landet, ehuru denna numera ersatts av 1930 års lag i samma ämne. I dylikt fall föreligger en bristande teknisk konnexion men icke någon saklig motstridighet.

Avgörande för frågan, huruvida ett visst stadgande är att hänföra till det ena eller andra slaget av bestämmelser, måste vara om, såsom fallet exempelvis är med bestämmelserna om statsrådet samt högsta domstolen och regeringsrätten, grundlagsstadgandets syfte kan antagas vara att skapa en viss organisation — eventuellt giva grundlagsmässig helgd åt en vid regeringsformens tillkomst bestående organisation — eller om, såsom förhållandet är med stadgandet om Konungens utnämningssrätt, bestämmelsens syfte är något annat än att garantera en viss institutions existens och organisation.

Övergår man härefter att ur nu angivna synpunkter bedöma regeringsformens och tryckfrihetsförordningens bestämmelser om krigsdomstolarna, är det till en början uppenbart, att regeringsformen § 96 och § 101 i fråga om krigsdomstolarna hava konstitutiv natur. Förstnämnda lagrum avser att grundlagsfästa justitie- och militieombudsmannabefattningarna och ärendenas fördelning dem emellan. Vid denna kompetensbestämning nämnes krigsdomstolarna. Krigsdomstolarnas avskaffande kan väl faktiskt återverka å militieombudsmannes arbetsuppgifter, men icke å befattningens existens. Stadgandets syfte, grundlagsgarantien för militieombudsmannabefattningen, angripes icke därav, att krigsdomstolarna avskaffas. Likartat är förhållandet med regeringsformen § 101. Möjligheten att ställa högsta domstolens — och regeringsrättens — ledamöter inför riks rätt påverkas icke av om krigsdomstolar finnas eller icke. Icke heller denna grundlagsbestämmelse bör därför kunna anses giva någon grundlagshelgd åt krigsdomstolarnas existens.

Å andra sidan tarvar det knappast närmare utläggning vilket innehåll, som skall tilläggas tryckfrihetsförordningen § 5 mom. 10. Då denna lag stadgar, att åtal mot den, som gör sig skyldig till otillåtet spridande av indragen skrift, skall tillhöra krigsdomstols upptagande, är därmed också sagt, att krigsdomstolar måste finnas. Avskaffades krigsdomstolarna, kunde nämligen stadgandet icke efterlevas. En sådan ändring av ett grundlagsstadgat förfarande kan uppenbarligen icke ske i annan ordning än den, som är föreskriven för ändring av grundlag.

Huru förhåller det sig i nu ifrågavarande hänseende med regeringsformen § 20? Det torde vara skäl att först betrakta stadgandet i dess ursprungliga lydelse. Det bestod då av tvenne stycken, det första avseende förfarandet i fredstid, det senare förhållandena i krigstid. Enligt detta senare stycke ägde Kungl. Maj:t genom krigsartiklarna reglera krigsrättsmålens handläggning i högsta instans. Emellertid upphävdes krigsartiklarna år 1868 genom de av Kungl. Maj:t den 11 juni detta år givna strafflag och disciplinstadga för krigsmakten, förordning om krigsdomstolar och rättegången därstädes samt

förordning om införande av de nya krigslagarna och vad i avseende därpå iakttagas skall.¹ Dessa författningar avsågo såväl krigstid som fredstid. Beträffande domsrätten i högsta instans stadgades emellertid allenast: »Över dessa [= under- och överdomstolarna] är högsta domstolen efter vad i grundlagen stadgat är.» Upphävandet av krigsartiklarna och deras ersättande på angivet sätt visar, att andra styckets uttryck »krigsartiklarna» uppfattades icke såsom konstitutivt utan såsom deklarativt. Denna uppfattning måste också anses naturlig, då stadgandets syfte lärer få antagas vara, att, medan högsta domsrättens utövning i fredstid var grundlagsfäst, bestämmanderätten över organisationen i krigstid skulle läggas i Kungl. Maj:ts hand, men icke att föreskriva benämningen på den särskilda författning, genom vilken detta bestämmande skulle ske. I den omständigheten, att organisationen reglerades genom förordningen om krigsdomstolar och rättegången därstädes, kan icke anses ligga något grundlagsstridigt, enär denna författning just tillkommit genom Kungl. Maj:ts enväldslagstiftningsmakt. Förhållandena komplicerades sedermera, då kriminallagstiftningen för krigsmakten år 1882 genom ändring av regeringsformen § 87 mom. 1 överfördes till området för statsmakternas gemensamma beslutanderätt. Uttrycket »kriminallag för krigsmakten» i regeringsformen omfattar enligt en praktiskt taget enstämmig mening² ej blott vad därmed numera förstås, utan jämväl de till kriminallagen hörande rättegångsföreskrifterna. Bland dessa föreskrifter befinna sig ock bestämmelserna om domstolsorganisationen; detta är ju också nödvändigt, enär eljest de processuella bestämmelserna alltfört skulle höra under Kungl. Maj:ts ekonomiska och administrativa lagstiftningsmakt. Genom den sålunda vidtagna ändringen av § 87 mom. 1 kommo denna paragraf och § 20 i en viss motsättning till varandra. Ty då handläggningen av mål avseende tillämpningen av krigsmaktens kriminallagar enligt § 87 mom. 1 skulle regleras genom kriminallag för krigsmakten, var det ju inkonsekvent, att § 20 delvis förbehöll denna reglering till krigsartiklarna och därigenom lade den under Kungl. Maj:ts bestämmanderätt. Denna inkonsekvens vållade också åtskillig ovisshet, huru krigsrättsmålen i krigstid rätteligen borde behandlas. Blomberg ansåg sålunda, att då 1868 års förordning helt allmänt angåve högsta domstolen såsom den högsta instansen i krigsrättsmål, man finge betrakta domstolen såsom högsta instans i dylika mål även under krigstid.³ Enligt en av Rydin uttalad mening skulle någon bestämmelse om förhållandena i krigstid ej ligga i 1868 års författning — denna hänvisade ju till grundlagen, och grundlagen berörde blott högsta domstolens ställning i fredstid — varför förhållandena i krigstid alltså måste regleras genom särskild författning.⁴ Av bristen på bestämmelser för krigstid kunde emellertid enligt en annan möjlig mening också dragas slutsatsen, att de för fredstid avsedda bestämmelserna borde tillämpas även under krig.⁵ Enligt ytterligare en annan åsikt skulle den vid 1809 års riksdag givna förklaringen fortfarande anses vara gällande; jämlikt denna förklaring skulle högsta domsrätten i krig utövas av Kungl. Maj:t i justitiekonselj eller ock av högste befälhavaren enligt instruktion, som Konungen meddelade.⁶ Härtill kom, att, om man ansåg området oreglerat, det

¹ SFS 60/1868.

² Se *Rydin*, Svenska riksdagen, 2: 1, sid. 21. *Thulin*, Konungens ekonomiska lagstiftning, sid. 59, 81, 85, *Malmgrens* grundlagsedition vid § 87, *Reuterskiölds* grundlagsedition, sid. 156, *Herlitz*, Om lagstiftning, sid. 494 f., 510, 511.

³ *Blomberg*, Om Sveriges högsta domstol, sid. 65 f.

⁴ *Rydin*, i Nord. Fam. Bok, 1:a uppl. art. »Krigsdomstol»; likaledes i 2:a uppl. där artikeln översatts av *Kallenberg*.

⁵ Jfr *Sjöberg*, i NJA, II, 1897 nr 7, sid. 6 f.

⁶ *Hagmans* större grundlagsedition vid § 20.

måste vara osäkert, om regleringen skulle ske genom lagstiftning enligt § 87 mom. 1 eller genom en av Konungen enligt § 20 utfärdad, krigsartiklarna motsvarande bestämmelse. Den ovisshet, som sålunda genom 1868 års förordning och 1882 års grundlagsändring uppkommit, kvarstod ända till dess hänvisningen till krigsartiklarna genom den år 1915 genomförda ändringen av § 20 ströks och högsta domstolens grundlagsstadgade kompetens utsträcktes jämväl till krigstider.¹

Vad sedan angår första stycket av § 20 föreskriver detta en särskild sammansättning av högsta domstolen vid handläggning av de mål, som från krigsdomstolarna dragas under Konungens prövning. Det är uppenbart, att detta är en konstitutiv bestämmelse, då den nämligen just avser organisationen; högsta domstolens sammansättning vid avdömandet av krigsrättsmål kan alltså ej hävas utan grundlagsändring. Frågan blir då, huru orden »mål, som från krigsdomstolarna dragas under Konungens prövning», skola uppfattas. Återspeglar detta uttryck vid grundlagens tillkomst bestående förhållanden? Eller måste man ur ordalagen utläsa en föreskrift om handläggning vid särskilda krigsdomstolar av vissa mål, vilka då icke kunna vara andra än de, som avses i kriminallagar för krigsmakten? I själva verket torde båda dessa frågor böra besvaras jakande. § 20 utgår från det sedan gammalt bestående förhållandet, att det för militär i tjänst funnits en särskild rättsskipning. Det är denna rättsskipnings utövande i högsta instans, som stadgandet reglerar. Det synes oförnekligt, att denna särskilda rättsskipning är ett sådant väsentligt moment för föreskriften om högsta domstolens sammansättning, att stadgandet i § 20 realiter upphäves i samma ögonblick krigsdomstolarna avskaffas. Ty finnas icke sådana domstolar, kunna några från dessa kommande mål ej heller förekomma, och föreskriften i § 20 blir då också utan innehåll. Med hänsyn härtill måste ett avskaffande av krigsdomstolarna anses stridande mot ifrågavarande grundlagsrum och beslut därom alltså kräva ändring av grundlagen.

Den fråga, som då till sist inställer sig, är denna: Är även ett beslut om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid men bibehållande i krigstid av beskaffenhet att förutsätta grundlagsändring?

Att regeringsformen §§ 96 och 101 icke kunna anses utgöra garantier för krigsdomstolsorganisationens bestånd är förut visat. Något hinder mot domstolarnas upphörande i fredstid kunna givetvis då icke heller nämnda stadganden utgöra. Visserligen föreslog 1920 års krigslagstiftningskommitté, att den av kommittén förordade reformen skulle åtföljas av en ändring jämväl av dessa grundlagsrum, men anledningen härtill torde hava varit dess önskan att behålla militieombudsmannen vid övervakningen av handläggningen av militära brottmål, oavsett att dessa mål upptogos vid allmän domstol.

Återstår alltså frågan om innebörden av regeringsformen § 20 och tryckfrihetsförordningen § 5 mom. 10. Enligt sistnämnda stadgande skall åtal jämlikt samma grundlag § 4 mom. 14 för otillåtet spridande av indragen skrift tillhöra krigsdomstols upptagande. Förordnande om indragning meddelas enligt § 4 mom. 12 »å ort utom Stockholm av chefens för justitiedepartementet ombud samt i Stockholm av den eller de personer, som nämnda departementschef för detta ändamål tillsatt». Jämlikt § 4 mom. 13 äger »vid sådan avdelning av krigsmakten, som ställes eller är ställd på krigsfot ... jämväl högste befälhavaren den rätt att förordna om indragning, varom i 12 mom. sägs». Då sedan mom. 14 stadgar straff för den, som »medan sådant förordnande om indragning av skrift, varom nu sagts, är gällande, med vetskap om förordnandet

¹ Jfr knuagl. prop. 134/1914 B, sid. 4.

utsprider eller låter utsprida skriften vid trupp eller å flottans fartyg», är det ofrånkomligt, att § 5 mom. 10 stadgar målens hänvisning till krigsdomstol såväl i fredstid som i krigstid, och att förty avskaffande av krigsdomstolar i fredstid förutsätter ändring av detta lagrum.

Regeringsformen § 20 gör i sin nuvarande lydelse icke någon skillnad mellan förhållandena i fredstid och i krigstid. Såsom framgår av den lämnade översikten av stadgandets tillkomst, är detta fullt avsiktligt, i det den skillnad mellan förfarandet i fredstid och i krigstid, som först fanns föreskriven, år 1915 upphävdes och stadgandets lydelse då förändrades, så att av densamma skulle framgå, att fredstidens regler skulle gälla också i krigstid. Då emellertid texten icke uttryckligen säger, att stadgandet avser både krigstid och fredstid, skulle en bestämmelse om krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid icke stå i uppenbar strid mot ifrågavarande lagrum. Så länge krigsdomstolar över huvud förefinnas, har nämligen stadgandet ett tillämplighetsområde.

Emellertid skulle krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid innebära, att den särskilda sammansättning av högsta domstolen, som regeringsformen föreskriver, skulle i fredstid upphöra. Detta står uppenbarligen i strid såväl med stadgandets historiskt givna mening som med dess syfte, sådant detta av Kungl. Maj:t och konstitutionsutskottet år 1914 angavs.¹ Det synes därför allenast kunna vara med grundlagens innebörd överensstämmande, att en inskränkning av lagrummets tillämplighet till krigstid också kommer till uttryck i grundlagstexten. Detta torde också bäst ansluta till den i regeringsformen § 84 angivna regeln, att grundlagarna skola efter deras lydelse i varje särskilt fall tillämpas, en princip, som manar till starkare bundenhet vid lydelsen än i allmänhet anses nödig.² En faktisk begränsning av den generella avfattning, stadgandet numera har, kan knappast anses överensstämma med stadgandets ordalydelse. Det lär också vara tydligt, att ett utnyttjande av den utvidgning av textens omfattning, som år 1915 skedde genom borttagande av orden »uti fredstider», till åstadkommande av inskränkning av stadgandets tillämplighetsområde måste vara in fraudem legis. Redan med hänsyn härtill synas krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid böra föregås av en sådan jämkning av texten i § 20, att av densamma framgår, att stadgandet allenast skall avse förhållandena i krigstid. Insikten häri synes också hava föranlett 1920 års krigslagstiftningskommitté att framlägga sitt förslag till ändring av ifrågavarande grundlagsrum genom föreskriften, att »mål, som från krigsöverdomstol dragas under Konungens prövning», skulle avgöras av högsta domstolen i den särskilda sammansättning, som § 20 föreskriver.

Härtill kommer en annan omständighet, som jämväl talar för att ett avskaffande av krigsdomstolarna i fredstid är av beskaffenhet att förutsätta ändring av § 20. Denna omständighet är den kongruens, som bör förefinnas och sedan år 1915 också förefinnes mellan detta stadgande och § 87 mom. 1. Sistnämnda lagrum bestämmer formerna för stiftande, ändring och upphävande av kriminallag för krigsmakten. Under begreppet kriminallag för krigsmakten höra såsom förut visats även reglerna angående rättegångsordningen vid tillämpningen av dylik lag. Den domstolsorganisation, som sålunda tillhör kriminalagstiftningen för krigsmakten, kan icke rimligen antagas vara någon annan än de i § 20 omförmålda krigsdomstolarna. Dessa båda grundlagsstadganden korrespondera alltså med varandra. Sammanställas paragraferna, synas de därför föreskriva, att särskilda krigsdomstolar, bestämda genom kriminallag

¹ Se ovan sid. 3.

² *Malmgren*, Sveriges författning, I, sid. 7 ff.

för krigsmakten, skola finnas för dömande i militära brottmål. Försvinna krigsdomstolarna i fredstid, medan samtidigt kriminallagarna för krigsmakten fortfarande att avse förhållandena både i fredstid och krigstid, brytes kongruensen.

Att krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid icke bör ske utan föregående ändring av regeringsformen § 20 framträder med skärpa, därest man antager, att kriminallagstiftningen för krigsmakten nu liksom förhållandet var före 1882 tillhörde Kungl. Maj:ts enväldslagstiftningsområde. Vore så fallet, skulle krigsdomstolsorganisationen för närvarande ligga i Kungl. Maj:ts hand. Att Kungl. Maj:t skulle kunnat nyttja denna sin befogenhet till att upphäva krigsdomstolarna och, exempelvis, införa bestraffningar genom militärbefälet, synes uteslutet. För en sådan reform skulle uppenbarligen hava krävts ändring av § 20. Men då det just är Kungl. Maj:ts tidigare lagstiftningsmakt, som 1882 lades under § 87 mom. 1, följer därav, att även för närvarande krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid bör förutsätta ändring av regeringsformen § 20.

En tänkbar invändning mot resultatet av den ovan verkställda undersökningen skulle kunna vara följande: Då i begreppet kriminallagstiftningen för krigsmakten ingå föreskrifter om rättegångsordningen, måste alltså de allmänna domstolarnas behörighet att i fredstid avdöma militära brottmål bestämmas genom kriminallag för krigsmakten. 1920 års krigslagstiftningskommitté framlade också förslag till »lag om handläggning av militära brottmål och undersökningsärenden under fredstid». Men om den allmänna domstolens kompetens bestämmes genom en sådan lag, är då icke den allmänna domstolen vid handläggning av dylika mål och ärenden att anse såsom en krigsdomstol?

Ett jakande svar på denna fråga skulle tydligen göra en ändring av § 20 överflödig, ehuru man å andra sidan nödgades taga konsekvensen, att högsta domstolens särskilda sammansättning skulle bestå vid handläggning av militära brottmål, trots det att dessa i underinstanserna handlagts av vanlig domstol.

En sådan konstruktion påverkar vidare tolkningen av regeringsformen §§ 96 och 101 och blir där av betydelse för arbetsfördelningen mellan justitie- och militieombudsmannen. Skall nämligen allmän domstol vid handläggningen av militärt brottmål anses såsom krigsdomstol, bibehålles militieombudsmannen vid sin nuvarande befattning med dessa mål, varemot de eljest övergå till justitieombudsmannens behörighetsområde. En sålunda tänkbar kompetensvist mellan dessa ämbetsmän förebyggde 1920 års krigslagstiftningskommitté genom sådan ändring av §§ 96 och 101, att uttrycket »mål från krigsdomstol» ersattes av »militärt brottmål»; härigenom grundlagfästes alltså uttryckligen militieombudsmannens fortfarande befattning med tillämpningen av krigsmaktens kriminallagar.

Emellertid kan den angivna konstruktionen icke anses tillåten. Det lär nämligen icke vara möjligt att bestrida, att § 20 just åsyftar sådana särskilda krigsdomstolar, som av ålder funnits. Den starkare bundenhet vid ordalydelser, som bör iakttagas vid grundlagstolkning, utgör då ett avgörande skäl mot ett sådan borttolkande av grundlagstextens innehåll, som konstruktionen innebär. Härtill kommer en annan omständighet, som, såvitt tryckfrihetsförordningen angår, helt utesluter möjligheten av en dylik tolkning. Och det är, att § 5 mom. 10 av denna grundlag otvetydigt sätter krigsdomstol i direkt motsats till allmän domstol. Momentets första stycke hänvisar nämligen i fråga om laga domstol för åtal jämlikt 4 § 14 mom. mot någon, som ej lyder

under strafflagen för krigsmakten, till vad i allmän lag sägs, d. v. s. målet skall handläggas av allmän domstol. Då andra stycket sedan föreskriver, att åtal jämlikt samma moment mot den, som lyder under strafflagen för krigsmakten, skall tillhöra krigsdomstols upptagande, låter det sig uppenbarligen icke göra att genom angivna konstruktion upphäva skillnaden mellan de båda forumbestämmelserna. Och då krigsdomstol i tryckfrihetsförordningen § 5 mom. 10 och krigsdomstol i regeringsformen § 20 måste avse ett och samma slags domstol, utgör förstnämnda grundlagsrum ett ytterligare stöd för slutsatsen, att existensen av särskilda krigsdomstolar »uti fredstider» ej mindre än »under krig» måste anses bekräftad av grundlagarna i deras nuvarande lydelse.
